

**ПЕДАГОГІЧНИЙ АЛЬМАНАХ
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА»**

Збірник матеріалів

**V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених**

(6 листопада 2025 року)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СІМЕЙНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ
ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ

Збірник матеріалів
V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 5
6 листопада 2025 року

Одеса
Видавництво ТОВ «Лерадрук»
2025 рік

Рекомендовано до друку Вченою радою університету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського» (протокол №5 від 30.10.2025).

Рецензенти:

Листопад О. А. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дошкільної педагогіки, ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»;

Бабчук О. Г. – кандидат психологічних наук, доцент, завідувач кафедри психології та педагогіки, Одеський державний університет внутрішніх справ.

Педагогічний альманах «Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія та практика»: збірник матеріалів V Всеукраїнської конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених (6 листопада 2025 року). Одеса: Видавництво ТОВ «Лерадрук», 2025. Вип. V. 284 с.

ISBN: 978-617-7768-55-4

Організаційний комітет:

Богуш А. М. – дійсний член НАПН України, доктор педагогічних наук, професор (голова);

Сторож В. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (заступник голови);

Кавиліна Г. К. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології (відповідальний секретар);

Булгакова О. Ю. – доктор психологічних наук, доцент, декан факультету дошкільної педагогіки та психології;

Тубичко Ю. О. – старший викладач кафедри сімейної та спеціальної педагогіки і психології.

Матеріали збірника відображають наукові дослідження і їх результати, здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів та молодих науковців, які навчаються у закладах вищої освіти України.

Відповідальність за зміст, точність цитат, прізвищ і представлених даних несе автор.

ronment in preschool institutions.....	196
<i>Tubychko Y. O. Peculiarities of communicative speech development of elder preschool children with moderate mental delay.....</i>	202

Розділ IV. Професійні якості майбутніх фахівців дошкільних закладів

<i>Бабчук О. Г., Гонка В. В. Психологічне благополуччя особистості: сучасні підходи та методи його розвитку.....</i>	210
<i>Бабчук М. І., Гевчук В. Г. Роль індивідуально-особистісних особливостей у становленні комунікативної толерантності.....</i>	215
<i>Бабчук М. І., Войнаровська Л. М. Психологічні особливості прояву нарцисизму особистості.....</i>	221
<i>Демко Н. О. Проблема булінгу: психологічні, когнітивні та соціальні наслідки.....</i>	226
<i>Бабчук М. І., Моспаненко С. В. Психологічні чинники віктимної поведінки.....</i>	232
<i>Кавиліна Г. К. Розвиток адекватної самооцінки у дітей старшого дошкільного віку в умовах ЗДО.....</i>	237
<i>Бабчук М. І., Самборик С. Г. Теоретичне осмислення феномену міжособистісних відносин у психології.....</i>	243
<i>Бабчук М. І., Стоянова А. А. Психологічні наслідки професійного стресу педагога: феномен фрустрації....</i>	248
<i>Бабчук М. І., Рябченко А. В. Психологічні особливості образу тіла особистості.....</i>	253
<i>Babchuk M. I., Shlyakhtina O. V. Women's self-realization in the context of gender inequality: the psychological dimension.....</i>	258
<i>Гришук М. С. Психологічні особливості становлення агресивності в підлітковому періоді.....</i>	264
<i>Дудаш М. Е. Емоційний інтелект як чинник особистісного розвитку та професійної самореалізації.....</i>	268
<i>Комарницька І. В. Психологічні аспекти готовності до саморозвитку та особистісних змін.....</i>	273
<i>Мач Р. М. Роль музики у процесі емоційної саморегуляції.....</i>	278

7. Kohut H., Wolf E.S. The disorders of the self and their treatment: an outline. *The International Journal of Psychoanalysis*. 1978. Vol. 59. P. 413-425.

8. Kernberg O. F. Contrasting viewpoints regarding the nature and psychoanalytic treatment of narcissistic personalities. *Journal of the American Psychoanalytical Association*, 222. 1974. P. 255-267.

9. McWilliams N. Psychoanalytic diagnosis, understanding personality structure in the clinical process (2nd Ed.). New York, NY: The Guildford Press. 2011. 426 p.

10. Miller J. D., Maples J. Trait personality models of narcissistic personality disorder, grandiose narcissism, and vulnerable narcissism. The handbook of narcissism and narcissistic personality disorder: Theoretical approaches, empirical findings, and treatments. John Wiley & Sons, Inc. 2011. P. 71-88.

ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ: ПСИХОЛОГІЧНІ, КОГНІТИВНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ

Магістрантка Н. О. Демко

Проблема булінгу у підлітковому віці набуває особливої актуальності у зв'язку з її деструктивним впливом на психічний стан і особистісний розвиток дитини. Під булінгом розуміють систематичне насильство – фізичне, психологічне чи соціальне – яке проявляється у формі цькування, образ чи приниження особистості дитини з боку однолітків [1]. У період становлення особистості, коли відбувається формування ідентичності, цінностей та соціальних орієнтирів, насильницькі дії можуть мати тривалі негативні наслідки.

Психологічний вимір наслідків булінгу є найбільш очевидним і водночас найглибшим за своїм впливом. Діти, які постійно зазнають цькування, стикаються з багаторів-

невими психологічними порушеннями, що охоплюють емоційну, мотиваційну, особистісну та ціннісну сфери. Під впливом систематичної агресії у підлітків формується відчуття власної меншовартості, знижується рівень самоповаги, зростає почуття провини та сорому. Вони починають сприймати себе як «негідних» любові, підтримки та визнання, що провокує розвиток хронічних тривожних і депресивних станів [2].

Тривала експозиція до агресії створює в психіці дитини стан постійної емоційної напруги, коли відчуття небезпеки не зникає навіть поза межами шкільного середовища. Такий стан призводить до розвитку гіперчутливості до критики, підвищеної збудливості, плаксивості, емоційної лабільності, а іноді – до емоційного вигорання. Підліток починає сприймати світ як загрозливий і непередбачуваний, втрачає довіру до оточення, що створює ґрунт для формування тривалих тривожних розладів.

У багатьох випадках булінг провокує появу симптомів, близьких до посттравматичних реакцій: нав'язливі спогади про епізоди насильства, відчуття страху під час зустрічі з кривдниками, соматичні реакції на стрес. Такі прояви свідчать про психічну травматизацію, яка може закріплюватися у свідомості підлітка на роки [4]. Особливо небезпечним наслідком є поява суїцидальних думок і намірів, що розглядається у сучасній психології як крайня форма дезадаптивної реакції на соціальну ізоляцію, відторгнення та безсилля.

Постійний стрес, спричинений цькуванням, провокує розвиток тривожних і депресивних розладів. Діти-жертви булінгу часто переживають почуття страху, сорому, провини, безпорадності, що призводить до внутрішньої напруги, нестабільності настрою та схильності до афективних реакцій [1]. У підлітків формується переконання у власній меншовартості, невпевненості у власних здібностях. Вони починають сприймати себе як «жертв» не лише у шкільно-

му, але й у ширшому соціальному контексті [2]. Втрата відчуття безпеки та соціальної підтримки з боку ровесників і дорослих сприяє посиленню відчуття ізоляції, що ускладнює процес соціалізації та формування позитивної ідентичності [3].

Булінг справляє глибокий і тривалий вплив саме на психічну сферу дитини, оскільки цей віковий період характеризується активним становленням «Я-концепції» та пошуком власної ідентичності. У процесі цькування підліток отримує досвід, який формує спотворене уявлення про себе і про соціальний світ: він починає сприймати себе як «неприйнятний» або «неуспішний». Таке ставлення до себе з часом може перерости у стійкі особистісні установки – невпевненість, залежність від думки інших, уникання соціальної активності, занижений рівень домагань.

Порушується також структура емоційного саморегулювання: дитина втрачає здатність адекватно висловлювати почуття, з'являється емоційна ригідність або, навпаки, гіперемоційність. У довготривалій перспективі це може призвести до формування невротичних тенденцій, підвищеної вразливості до стресу, схильності до емоційних зривів та афективних реакцій.

Крім того, негативний досвід взаємодії з однолітками порушує базове відчуття довіри до соціуму, що має визначальний вплив на становлення морально-етичних орієнтацій і моделей поведінки. У результаті у підлітків формується так звана «вивчена безпорадність» – відчуття неможливості впливати на ситуацію, що знижує мотивацію до досягнення цілей і саморозвитку.

Результати численних досліджень свідчать, що булінг значно підвищує ризик появи суїцидальних думок і поведінки у підлітків [4]. Відчуття безнадії та психологічна травматизація можуть призвести до спроб самогубства, особливо за відсутності належної підтримки. У випадках тривалого цькування можливий розвиток симптомів, характерних для

посттравматичного стресового розладу (ПТСР): нав'язливі спогади про ситуації насильства, нічні кошмари, підвищена пильність, уникання місць і людей, пов'язаних із травмою [5]. Пережите насильство часто супроводжується психосоматичними проявами – головним болем, порушенням сну, проблемами шлунково-кишкового тракту, що є своєрідною реакцією організму на хронічний стрес [6].

Стрес, спричинений систематичним цькуванням, безпосередньо впливає і на когнітивні процеси. У підлітків спостерігається зниження концентрації уваги, уповільнення процесів запам'ятовування, втрата інтересу до навчальної діяльності [3]. Це створює умови для формування шкільної дезадаптації, що надалі може ускладнити професійну самореалізацію [5]. Хронічний стрес негативно впливає на роботу психічних процесів, необхідних для навчання та пізнання світу. Когнітивні наслідки булінгу включають порушення уваги, пам'яті, навчальної мотивації та здатності до адаптації, що у сукупності з психологічними наслідками поглиблює ризики соціальної й академічної дезадаптації.

Підлітки, які зазнали насильства з боку ровесників, нерідко схильні уникати соціальних контактів, виявляють надмірну замкненість і недовіру до людей [6]. Водночас деякі з них демонструють агресивні форми поведінки як відповідь на власну травматизацію, що підвищує ризики девіантної поведінки, вживання психоактивних речовин та конфліктів із законом [7]. Булінг істотно впливає на соціальну поведінку та взаємодію підлітка з оточенням, формуючи негативні моделі соціальної адаптації.

Жертви цькування часто уникають контактів із ровесниками, відмовляються від участі у групових активностях, що призводить до зниження рівня соціальної інтеграції та формування відчуття самотності [1]. Досвід булінгу підриває базову довіру до людей, ускладнює встановлення дружніх і партнерських стосунків. У результаті підлітки починають сприймати оточення як потенційно ворожу се-

реду, що може зберігатися і в дорослому віці [2]. Частина постраждалих підлітків розвиває агресивну поведінку як спосіб самозахисту або наслідування ролі агресора, що проявляється у конфліктах, дратівливості та насильницьких формах поведінки [3].

Підлітки з досвідом булінгу частіше схильні до ризикової поведінки: вживання алкоголю, наркотичних речовин, порушення соціальних норм [4]. Такі прояви зумовлені пошуком способів компенсації власної травматизації або відновлення контролю над життям. Поєднання ізоляції, недовіри та девіантних тенденцій спричиняє погіршення соціальної адаптації, ускладнює формування позитивних моделей комунікації та ефективного вирішення конфліктів [5].

Досвід булінгу не зникає після завершення шкільного періоду. У дорослому житті колишні жертви цькування часто стикаються із симптомами посттравматичного стресового розладу, труднощами у встановленні довірливих стосунків, професійною невпевненістю. Часто вони зберігають роль жертви або, навпаки, відтворюють агресивні моделі поведінки у міжособистісних стосунках. Хронічний стрес, пережитий у підлітковому віці, може зумовити розвиток психосоматичних розладів у дорослому віці: порушення сну, серцево-судинні проблеми, розлади травлення, головний біль [5].

Отже, булінг у підлітковому середовищі є багатовимірним і соціально небезпечним явищем, що завдає глибокої шкоди психічному здоров'ю, емоційній рівновазі та загальному розвитку особистості. Його деструктивний вплив проявляється не лише у сфері міжособистісних стосунків, але й у когнітивних процесах, системі цінностей, самооцінці та соціальній поведінці. Булінг порушує природний перебіг соціалізації, ускладнює формування адекватного образу «Я» і здатності до конструктивної взаємодії з оточенням. Його наслідки не обмежуються періодом дитинства чи підліткового віку, адже досвід систематичного цькування може трансформуватися у глибинні психологічні

установки, що впливають на подальше життя людини. У дорослому віці колишні жертви булінгу нерідко зіштовхуються з труднощами у побудові довірливих стосунків, відчують підвищену тривожність, соціальну ізольованість, страх осуду або, навпаки, схильність до повторення агресивних моделей поведінки.

Таким чином, травматичний досвід підліткового періоду може стати базою для формування стійких особистісних дезадаптацій, що перешкоджають самореалізації, професійному розвитку та гармонійному функціонуванню в соціумі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева І. Д. Соціально-психологічні аспекти шкільного насильства: профілактика та допомога жертвам булінгу. Київ: Інститут психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2021. 196 с.
2. Ковальчук О. М. Психологічні наслідки булінгу серед підлітків. *Актуальні проблеми психології*. 2019. Т. 7, вип. 5. С. 112–121.
3. Ольвеус Д. Булінг у школі: Що ми знаємо і що можемо зробити / пер. з англ. Київ: Плеяди, 2020. 248 с.
4. Печерська Г. О. Психосоматичні прояви у дітей, які пережили булінг. *Психологія і суспільство*. 2020. № 3. С. 75–84.
5. Rigby K. Bullying Interventions in Schools: Six Basic Approaches. – Camberwell: ACER Press, 2017. 230 p.
6. Hinduja S., Patchin J. W. Bullying, Cyberbullying, and Suicide. *Archives of Suicide Research*. 2019. Vol. 23(2). P. 295–310.
7. Kowalski R. M., Limber S. P. Psychological, Physical, and Academic Correlates of Cyberbullying and Traditional Bullying. *Journal of Adolescent Health*. 2021. Vol. 68 (1). P. 1–9.

Збірник матеріалів
V Всеукраїнської конференції
здобувачів вищої освіти і молодих учених

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ:
ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

Випуск 5

6 листопада 2025 року

Виготовлено з готового оригінал-макету
Технічне редагування матеріалів збірника – О.І. Кисельова.

Підписано до друку 03.11.2025 р. Папір офсетний. Формат 60×90/16.
Гарнітура «Times New Roman». Ум.-друк. арк. 17,8.
Тираж 300 прим. Зам. № 37.

Видавництво ТОВ «Лерадрук»
Свідоцтво ДК № 2645 від 11.10.2006 р.
м. Роздільна, вул. Європейська, 44.
E-mail: leradruk@gmail.com